

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI

Delegatura w Rzeszowie

LRZ. 410.002.02.2017
P/17/071

WYSTĄPIENIE POKONTROLNE

I. Dane identyfikacyjne kontroli

Numer i tytuł kontroli	P/17/071 Zapobieganie i przeciwdziałanie cyberprzemocy wśród dzieci i młodzieży.
Jednostka przeprowadzająca kontrolę	Najwyższa Izba Kontroli Delegatura w Rzeszowie
Kontroler	Kazimierz Ramocki główny specjalista kontroli państwowej, upoważnienie do kontroli nr LRZ/2/2017 z dnia 3 stycznia 2017 r. (dowód: akta kontroli str. 1 – 2)
Jednostka kontrolowana	Gimnazjum Nr 2 im. Jana Pawła II w Stalowej Woli, 37-450 Stalowa Wola, ul. Adama Mickiewicza 15 (w dalszej treści Gimnazjum lub Szkoła).
Kierownik jednostki kontrolowanej	Ryszard Anders – dyrektor Gimnazjum od dnia 15 czerwca 2011 r. (dowód: akta kontroli str. 3 - 5)

II. Ocena kontrolowanej działalności¹

Ocena ogólna

W latach szkolnych 2013/2014 – 2016/2017 Gimnazjum nie przeprowadziło rzetelnej diagnozy występowania zjawiska cyberprzemocy wśród uczniów. Nie przeprowadzono systemowych, kompleksowych badań cyberprzemocy, w tym badań ankietowych uczniów, rodziców. Wiedza Szkoły o cyberprzemocy w praktyce wynikała, z pojedynczych przypadków zgłaszanych nauczycielom – pedagogom przez uczniów lub ich rodziców.

Przygotowane przez Szkołę zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół² Programy: Profilaktyki i Wychowawczy w ogóle nie zajmowały się tym problemem. Programy przygotowano w sposób nierzetelny – z roku na rok kopiowano te same treści. Treści/tezy zawarte w programach podawano w sposób ogólny, nie pozwalający na zwymiarowanie konkretnych zjawisk z zakresu wychowania, w tym zjawisk patologicznych zaobserwowanych w Szkole. W sposób ogólny podawano zakres czasowy poszczególnych działań Szkoły wynikających z ww. Programów. Również ogólnie – bez możliwości sprawdzenia i rozliczenia – podawano osoby odpowiedzialne za wykonywanie zaprogramowanych działań.

Uchwalanie ww. Programów przez Radę Pedagogiczną Gimnazjum, a nie przez Radę Rodziców – było działaniem nielegalnym, naruszającym tryb uchwalania tych dokumentów, uregulowany w art. 54 ustawy o systemie oświaty.

Również nierzetelnie, w sposób ogólny - nie pozwalający na zwymiarowanie konkretnych zjawisk z zakresu wychowania, w tym zjawisk patologicznych zaobserwowanych w Szkole - przygotowano protokoły z ewaluacji wewnętrznej.

¹ Najwyższa Izba Kontroli stosuje 3-stopniową skalę ocen: pozytywna, pozytywna mimo stwierdzonych nieprawidłowości, negatywna. Jeżeli sformułowanie oceny ogólnej według proponowanej skali byłoby nadmiernie utrudnione, albo taka ocena nie dawałaby prawdziwego obrazu funkcjonowania kontrolowanej jednostki w zakresie objętym kontrolą, stosuje się ocenę opisową, bądź uzupełnia ocenę ogólną o dodatkowe objaśnienie

² Dz. U. poz. 977 ze zm.

Ewaluacji wewnętrznej nie przeprowadzono w roku szkolnym 2015/2016. Było to działanie nielegalne, sprzeczne z regulacjami m. in. (odpowiednio) § 21 i § 25 cyt. rozporządzeń Ministra Edukacji Narodowej w sprawie nadzoru pedagogicznego z dnia 7 października 2009 r.³ i w tej samej sprawie z dnia 27 sierpnia 2015 r.⁴.

Konsekwencją potraktowania zjawisk cyberprzemocy jako zjawisk marginalnych w działalności szkolno-wychowawczej Gimnazjum był m. brak całościowego, systemowego podejścia do spraw związanych z profilaktyką cyberprzemocy. Szkoła przeprowadzała szeroki zakres działań w przedmiotowym zakresie wyłącznie w roku szkolnym 2015/2016 – zrealizowano 2 programy profilaktyczne. Realizacja tych programów wynikała, wyłącznie z inicjatywy i indywidualnego zaangażowania nauczycieli w problem cyberprzemocy. Działania związane z programami profilaktycznymi nie były uwzględnione w cyt. uprzednio planach wychowawczych i profilaktycznych.

Szkoła nie angażowała się również w doszkadzanie nauczycieli, w zakresie zapobiegania zjawiskom cyberprzemocy.

Szkoła rzetelnie przygotowywała procedury postępowania w przypadkach ujawnienia cyberprzemocy i w większości przypadków działała zgodnie z nimi.

Stwierdzono jednak przypadki w których procedury nie były przestrzegane. Prowadzono bowiem nierzetelną i niepełną ewidencję przypadków cyberprzemocy. Nie przestrzegano obowiązku monitorowania przypadków cyberprzemocy. Nie dopełniono obowiązku poinformowania organów ścigania o przypadku wskazującym na możliwość popełnienia przestępstwa w stosunku do dziecka.

III. Opis ustalonego stanu faktycznego

Opis stanu
faktycznego

1. Prawidłowość i rzetelność podejmowanych działań dotyczących identyfikowania zagrożeń w zakresie cyberprzemocy dzieci i młodzieży.

1.1 Podstawowe dane dotyczące funkcjonowania Gimnazjum w latach szkolnych od 2013/2014 do 2016/2017.

Gimnazjum działało zgodnie ze Statutem Szkoły (dalej Statut) zatwierdzonym uchwałą Rady Pedagogicznej w dniu 28 sierpnia 2015 r., po uprzednim zasięgnięciu opinii Rady Rodziców i Samorządu Uczniowskiego.

Gimnazjum było szkołą publiczną prowadzoną przez samorząd Miasta Stalowa Wola.

Według Statutu: *Gimnazjum jest szkołą mistrzostwa sportowego, w której prowadzone jest szkolenie sportowe uczniów w piłce nożnej i w piłce siatkowej.*

Gimnazjum jest szkołą, w której prowadzone są oddziały integracyjne.

Szczegółowe zadania Szkoły i sposób ich realizacji zostały zawarte w podstawowych dokumentach wewnątrzszkolnych. Wśród 16 dokumentów wymienionych w Statucie znajdowały się: *Program Profilaktyki Szkoły* i *Program Wychowawczy Szkoły*.

³ Dz. U. Nr 168, poz. 1324, ze zm.

⁴ Dz. U. poz. 1270

W Statucie podano, że *nadzór pedagogiczny nad szkołą sprawuje Podkarpacki Kurator Oświaty*.

(dowód: akta kontroli str. 6 - 74)

W latach szkolnych objętych programem kontroli Gimnazjum prowadziło zajęcia szkolne dla następującej liczby uczniów:

- rok szkolny 2013/2014:

Klasy I - 5 oddziałów, 131 uczniów, średnio w oddziale – 26,
Klasy II - 8 oddziałów, 175 uczniów, średnio w oddziale – 22,
Klasy III - 7 oddziałów, 176 uczniów, średnio w oddziale – 25,
Razem – 20 oddziałów – 482 uczniów, średnio w oddziale – 24.

- rok szkolny 2014/2015:

Klasy I - 5 oddziałów, 106 uczniów, średnio w oddziale – 21,
Klasy II - 5 oddziałów, 122 uczniów, średnio w oddziale – 24,
Klasy III - 8 oddziałów, 168 uczniów, średnio w oddziale – 21,
Razem – 18 oddziałów – 396 uczniów, średnio w oddziale – 22.

- rok szkolny 2015/2016:

Klasy I - 5 oddziałów, 98 uczniów, średnio w oddziale – 20,
Klasy II - 5 oddziałów, 107 uczniów, średnio w oddziale – 21,
Klasy III - 5 oddziałów, 119 uczniów, średnio w oddziale – 24,
Razem – 15 oddziałów – 324 uczniów, średnio w oddziale – 22.

- rok szkolny 2016/2017:

Klasy I - 4 oddziałów, 79 uczniów, średnio w oddziale – 20,
Klasy II - 5 oddziałów, 93 uczniów, średnio w oddziale – 19,
Klasy III - 5 oddziałów, 107 uczniów, średnio w oddziale – 21,
Razem – 14 oddziałów – 279 uczniów, średnio w oddziale – 20.

(dowód: akta kontroli str. 75)

W Gimnazjum w latach szkolnych objętych kontrolą pracowała następująca liczba nauczycieli:

- 2013/2014 – pełnozatrudnieni – 48 i zatrudnieni na niepełnych etatach – 12,
- 2014/2015 – pełnozatrudnieni – 52 i zatrudnieni na niepełnych etatach – 4,
- 2015/2016 – pełnozatrudnieni – 49 i zatrudnieni na niepełnych etatach – 7,
- 2016/2017 – pełnozatrudnieni – 49 i zatrudnieni na niepełnych etatach – 1.

W roku szkolnym 2013/2014 nauczyciele pracowali w ramach 54,71 etatów nauczycielskich, a w roku 2016/2017 w ramach 49,67 etatów. Corocznie 2 pełne etaty przeznaczone były na zatrudnienie nauczycieli – pedagogów. Szkoła nie zatrudniała psychologów szkolnych.

(dowód: akta kontroli str. 76)

Od 2013 r. do 2017 r. w Gimnazjum pracowało łącznie 5 pedagogów. Wszyscy nauczyciele – pedagodzy posiadali wykształcenie wyższe (magisterskie) z zakresu pedagogiki. Wszyscy pracowali na podstawie umowy o pracę na czas nieokreślony lub czas określony. Zakres świadczonej pracy (5 nauczycieli przy 2 etatach) wynikał z rotacji w zatrudnieniu zależnej od urlopów wychowawczych, urlopów dla poratowania zdrowia, zmian organizacyjnych w strukturze szkół prowadzonych przez samorząd Miasta Stalowa Wola⁵.

Nauczyciele-pedagodzy w trakcie wykonywania zawodu uczestniczyli w szkoleniach, kursach poświadczonych stosownymi zaświadczeniami lub certyfikatami, w tym w przypadkach 2 pedagogów stwierdzono, że brali udział w szkoleniach dotyczących zjawisku cyberprzemocy w szkołach. Stwierdzono również, że jeden z tych pedagogów, zatrudnionych czasowo w Gimnazjum,

⁵ W miarę potrzeb przesuwano nauczycieli pomiędzy szkołami.

przewodził zajęcia z zakresu cyberprzemocy w innych szkołach publicznych na terenie Stalowej Woli⁶.

(dowód: akta kontroli str. 77 - 85)

1.2 Ankiety na temat zjawiska cyberprzemocy w Gimnazjum.

W ramach czynności kontrolnych w dniu 31 stycznia 2017 r. przeprowadzono ankiety wśród 92 uczniów Gimnazjum, których rodzice uprzednio wyrazili zgodę na udział ich dzieci/uczniów w przedmiotowej ankiecie. Ankietę wypełniło i przekazało zwrótnie 86 uczniów z klas pierwszych, drugich i trzecich, tj. 31% uczniów uczęszczających do Gimnazjum.

Uczniowie w 74% podali że lubią swoją Szkołę. Z 86 uczniów 34 zetknęło się ze zjawiskiem cyberprzemocy (39,5%), w tym bezpośrednio cyberprzemoc dotyczyła 7 uczniów (8%). Pozostałe przypadki, to historie dotyczące kolegów/koleżanek. Uczniowie ufali głównie rodzicom – 60 z nich zwróciłoby się o pomoc w przypadku cyberprzemocy właśnie do rodziców (70%). Z prośbą o pomoc do nauczyciela udałoby się 15 uczniów (17%). 60 uczniów uczestniczyło w zajęciach szkolnych w których mówiono o skutecznej walce z cyberprzemocą (70%).

W dniu 11 stycznia 2017 r. przekazano rodzicom ankiety do wypełnienia - dotyczące cyberprzemocy. Przekazano 100 ankiet z jednoczesną prośbą do rodziców o wyrażenie zgody na udział ich dzieci w ankiecie prowadzonej przez NIK na terenie Gimnazjum⁷. Powróciło wypełnionych 92 ankiet. Jednocześnie wszyscy rodzice wyrazili zgodę na udział ich dzieci w ankiecie przeprowadzanej przez NIK wśród uczniów Gimnazjum.

Rodzice w 96% wyrażali się pochlebnie o Gimnazjum. Sześciu z nich zetknęło się ze zjawiskiem cyberprzemocy wśród dzieci (7%), z tym że w jednym przypadku cyberprzemoc dotyczyła ich dziecka. Pozostałe przypadki – zasłyszane. 31 osób zetknęło się w Szkole z pogadankami, szkoleniami dotyczącymi cyberprzemocy (34%).

W dniu 11 stycznia 2017 r. przeprowadzono ankietę dotyczącą cyberprzemocy wśród nauczycieli zatrudnionych w Gimnazjum. Przekazaną ankietę wypełniło 30-stu nauczycieli (60% zatrudnionych), w tym wszyscy nauczyciele sprawujący wychowawstwo w klasach. Jedenastu nauczycieli zetknęło się bezpośrednio ze zjawiskiem cyberprzemocy, a 18 nauczycieli w swojej pracy nie doświadczyło tego problemu. Cyberprzemoc miała głównie charakter wyśmiewania się – 10 przypadków z 19 odpowiedzi. Nauczyciele byli przekonani, o skutecznym ujawnianiu sprawców cyberprzemocy – 12 przypadków na 13 odpowiedzi w tej sprawie oraz o podejmowaniu przez szkołę profilaktycznych działań wobec sprawców cyberprzemocy - 12 przypadków na 13 odpowiedzi.

(dowód: akta kontroli str. 336 - 346)

1.3. i 1.4 Szkolny Program Profilaktyki i Szkolny Program Wychowawczy. Planowanie w Szkole działań z zakresu profilaktyki zagrożeń cyberprzemocą.

Gimnazjum na kolejne lata szkolne: 2013/2014, 2014/2015, 2015/2016 i 2016/2017, przygotowało i zatwierdziło szkolne programy tj. Program Profilaktyki i Program Wychowawczy.

Analiza treści zawartych w kolejnych czterech Programach Profilaktyki wykazała, że:

⁶ Pedagog realizujący zastępstwo w trakcie niniejszej kontroli.

⁷ Przekazano 100 ankiet uczniom obecnym w szkole w dniu 11 grudnia 2017 r., tj. klasy: 1a – 14, 1b – 20, 2a – 23, 2b – 21, 3b – 22.

- w żadnym z Programów nie odniesiono się do zjawisk cyberprzemocy⁸,
- Programy rozpoczynały się od wstępu⁹, po czym podawano podstawę prawną¹⁰, a następny rozdział dokumentu stanowiła – *diagnoza sytuacji szkolnej – identyfikacja problemu*.

Podawano każdorazowo, że *diagnozy dokonano w oparciu o analizę dokumentów szkolnych takich jak:*

- *Sprawozdanie z realizacji działań opiekuńczo-wychowawczych szkoły w roku szkolnym (...)*¹¹,
- *Ewaluację Szkolnego Programu Profilaktyki realizowanego w roku szkolnym (...)*¹²,
- *Dokładną analizę frekwencji uczniów,*
- *Dane statystyczne w dokumentacji pedagoga szkolnego,*
- *Analizę dokumentacji koordynatora ds. bezpieczeństwa w szkole,*
- *Obserwację zachowań uczniów.*

Treści zawarte w Programach Profilaktyki nie odnosiły się do konkretnych ustaleń czy danych liczbowych pozyskiwanych w wyniku analizy ww. dokumentów. W każdym z Programów Profilaktyki podawano, że: *na podstawie diagnozy środowiska szkolnego zauważono występowanie następujących problemów (...).*

Po czym podawano (corocznie) zbiór tych samych 9-ciu problemów w tym¹³:

- *agresja i przemoc (fizyczna, psychiczna, słowna),*
- *problemy z komunikacją,*
- *nieradzenie sobie w sytuacjach stresowych, labilność emocjonalna.*

Nie przeprowadzano badań ankietowych wśród uczniów w związku ze sporządzaniem ww. diagnoz. Diagnozy sporządzano m. in. w oparciu o dane/informacje pozyskane w trakcie ewaluacji poprzednich, Programów Profilaktyki.

Analiza Raportów z ewaluacji wewnętrznej pracy szkoły w roku szkolnym (...) oraz z ewaluacji zewnętrznej przeprowadzonej w 2014 r. przez Kuratorium Oświaty w Rzeszowie, wykazała z kolei, że w trakcie procedury badawczej zastosowanej przy sporządzaniu Raportu przeprowadzono ankietę: *wśród nauczycieli, uczniów i rodziców*.¹⁴

Dyrektor Gimnazjum przekazał w wyjaśnieniach, że w Gimnazjum nie przeprowadzono ankiety na temat cyberprzemocy. Sytuację związane z problemem uzależnień od „komputera” oraz zjawiskami cyberprzemocy były na

⁸ W żadnej rocznej wersji Programu nie odnoszono się do problemów dotyczących cyberprzemocy - zarówno bezpośrednio jak i pośrednio przy prezentacji kolejnych obszarów tematycznych. W treści programów nie użyto słowa „cyberprzemoc” lub innych określeń/słów mogących sugerować, że autorzy odnoszą się do spraw związanych z przedmiotową sprawą. Programy w praktyce były corocznie powielane/powtarzane zarówno, co do treści, jaki i do formy. Problem cyberprzemocy mógłby się zawierać w pierwszym celu działania, podanym w Programie, jako: *Kształtowanie prawidłowych relacji międzyludzkich*, w treści działania zdefiniowanego, jako: *eliminowanie przemocy fizycznej oraz psychicznej*. Cel działania nr 2 został zdefiniowany, jako: *zwiększenie świadomości uczniów w zakresie negatywnego oddziaływania środków odurzających, a także Internetu*. Zarówno w treści tego działania, jaki i w sposobach jego realizacji nie odniesiono się w ogóle do przywołanego wcześniej Internetu, czy innych form komunikowania się przy pomocy mediów elektroniczno/informatycznych.

⁹ We wstępie podawano, że w działania profilaktyczne stosownie do diagnozy problemu mogą być realizowane na 3 poziomach, tj. jako: profilaktyka pierwszorzędowa (ogół uczniów), profilaktyka drugorzędowa (grupy podwyższonego ryzyka) i profilaktyka trzeciorzędowa (adresowana do młodych ludzi z grup wysokiego ryzyka).

¹⁰ Podawano każdorazowo zbiór ustaw i rozporządzeń oraz zbiorów krajowych i narodowych programów profilaktyki zawierających zadania resortu edukacji – stanowiących podstawę prawną do przyjmowanych Szkolnych Programów Profilaktyki.

¹¹ W roku szkolnym poprzedzającym rok szkolny dla którego przygotowano program,

¹² W roku poprzedzającym,

¹³ Mogące mieć związek z tematyką niniejszej kontroli

¹⁴ W dokumentacji Szkoły nie stwierdzono archiwizowania ankiet. Poza danymi zawartymi w raporcie z ewaluacji zewnętrznej, nie stwierdzono opracowań z badań ankietowych (o których mowa w wewnętrznych raportach ewaluacyjnych).

bieżąco analizowane i rozwiązywane przez nauczycieli, wychowawców pedagogów.

(dowód: akta kontroli str. 211 - 213)

W Programach Profilaktyki określono cele do realizacji w trakcie trwania roku szkolnego, tj.

1. *Kształtowanie prawidłowych relacji międzyludzkich,*
2. *Zwiększenie świadomości uczniów w zakresie negatywnego oddziaływania środków odurzających (alkoholu, narkotyków, leków psychotropowych, papierosów), a także Internetu.*
3. *Promowanie zdrowego stylu życia,*
4. *Przeciwdziałanie bierności społecznej, rozbudzanie aspiracji życiowych,*
5. *Prowadzenie pracy profilaktycznej przy świadomym udziale rodziców i nauczycieli.*

Dla każdego z ww. punktów, zdefiniowano związane z nim:

- treści działania (przykładowo dla celu nr 1 – 7 różnych działań),
- sposoby realizacji tych działań (odpowiednio dla celu nr 1 – 14 różnych realizacji)
- osiągnięcia uczniów (odpowiednio - wymieniono 5 osiągnięć w tym – *potrafią rozwiązywać konflikty, współdziałają ze sobą*),
- uwagi, osoby odpowiedzialne (*wychowawcy klasowi, nauczyciele przedmiotów, pedagodzy szkolni, Szkolny Rzecznik Praw Ucznia*).

W cyt. zadaniu nr 2, w którym wspomniano o uzależnieniu od Internetu, zaproponowane treści działań (5 działań) i sposoby ich realizacji (wymieniono 11 sposobów), odnosiły się w praktyce wyłącznie do problemów wynikających z kontaktów młodzieży ze środkami odurzającymi. Jak już podano, nie pojawiły się odniesienia do cyberprzemocy.

Program Profilaktyki nie zawierał celów mierzalnych, możliwych do wyrażenia wskaźnikami liczbowymi. Poza zadeklarowaniem aktualnego roku szkolnego, w którym Program Profilaktyki obowiązywał, nie podawano innych horyzontów czasowych, w tym dotyczących czasu realizacji poszczególnych działań.

Programy Profilaktyki były budowane w dużym stopniu ogólności, nie zawierały zatem odniesień do poszczególnych spraw/problemów związanych z prowadzeniem działalności dydaktyczno/wychowawczej, w tym do problemów związanych z cyberprzemocą wśród uczniów.

Sposób zdefiniowania/opisania działań w Programach Profilaktycznych nie pozwalał na ocenę, czy odnosiły się one do poziomu profilaktyki uniwersalnej, czy także do selektywnej¹⁵.

Stwierdzono, że w obowiązujących od dnia 1 września 2012 r.¹⁶ *Zbiorze procedur postępowania w Gimnazjum nr 2 im. Jana Pawła II w Stalowej Woli* zapisano: *w klasie ucznia lub uczniów, którzy dopuścili się złamania obowiązujących w Szkole zasad, są prowadzone dodatkowe zajęcia profilaktyczne oraz, że: działania interwencyjne i profilaktyczne są prowadzone przez specjalnie przeszkolonych pracowników Szkoły.*

(dowód: akta kontroli str. 214 - 228)

Również w Programach Wychowawczych przygotowywanych corocznie przez Gimnazjum nie zawarto żadnych odniesień do przeciwdziałania/zapobiegania cyberprzemocy wśród uczniów.

¹⁵ Podano uprzednio, że we wstępie do Programów Profilaktyki opisano 3 poziomy realizacji działań profilaktycznych. W podsumowaniach ww. programów, podawano, że: *działania profilaktyczne realizowane w gimnazjum adresowane są głównie do grup niskiego i podwyższonego ryzyka.*

¹⁶ Szerzej o tych procedurach w rozdziale 3 wystąpienia pokontrolnego.

Programy Wychowawcze w ramach *Treści programowych* – traktowały o 9 obszarach działań wychowawczych. Dla każdego z tych obszarów podano zadania do wykonania, łącznie z terminem ich realizacji. Termin wykonania, to w większości: *cały rok*, ale również terminy miesięczne¹⁷. W żadnym z cyt. *obszarów* nie stwierdzono zadań odnoszących się do problemów szczególnych występujących w Szkole, w tym związanych z cyberprzemocą.

Programy: Profilaktyki i Wychowawczy corocznie były zatwierdzane uchwałami Rady Pedagogicznej. Przedmiotowe uchwały zawierały odniesienia do art. 54 ust. 2 pkt. 1 lit. a i b ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty¹⁸ - stanowiąc, że *Rada Pedagogiczna w porozumieniu z Radą Rodziców jednogłośnie zatwierdziła (...).*

(dowód: akta kontroli str. 87 – 210, 241 - 244)

Programy Profilaktyki corocznie przewidywały ewaluację – *monitoring programu prowadzony będzie przez analizę jakościową i ilościową działań realizowanych w ramach programu.*

Po zakończeniu roku szkolnego 2013/2014 i 2014/2015 sporządzano (oddzielne) *Raporty z ewaluacji wewnętrznej pracy szkoły w roku szkolnym (...).*

W pierwszym z cyt. raportów, w *wynikach ewaluacji* podano, m. in., że: *Poziom niepożądanych zachowań wśród uczniów jest niski, choć duża grupa uczniów doświadcza w szkole obrażenia. Nieliczni sygnalizują też niebezpieczne akty agresji z udziałem innych uczniów. (....) Częściej zdarza się natomiast, że uczniowie zachowują się wobec siebie obraźliwie, ale rzadko robią to za pomocą Internetu lub telefonów komórkowych.*

W następnym raporcie powielono cyt. powyżej zapis o niepożądanych zachowaniach uczniów, przedstawiając jednocześnie ww. zjawiska jako problem do rozwiązania.

Gimnazjum nie sporządziło raportu ewaluacyjnego za rok szkolny 2015/2016. W wyjaśnieniach udzielonych w tej sprawie przez Dyrektora – Pana Ryszarda Andersa podano, że *wynikało to z przeoczenia, ze względu na przeprowadzoną rok wcześniej ewaluację całościową przeprowadzoną przez ewaluatorów Kuratorium (...), która wypadła bardzo dobrze.*

W dniach od 8 do 15 stycznia 2014 r. zespół wizytatorów Kuratorium Oświaty w Rzeszowie, działając w ramach nadzoru pedagogicznego przeprowadziło ewaluację zewnętrzną, całościową Gimnazjum.

Badania przeprowadzone przez wizytatorów – w tym ankietowe – w obszarze: *Działania szkoły zapewniające uczniom bezpieczeństwo fizyczne i psychiczne*, pozwoliły na sformułowanie przez nich tezy, że *częściej zdarzają się przypadki, że uczniowie zachowują się wobec siebie obraźliwie, ale rzadko robią to za pomocą Internetu lub telefonów komórkowych.* Na pytanie ankietowe zadane 145 uczniom – *czy w ciągu ostatniego roku szkolnego zdarzyło się w szkole, że inni uczniowie obrażali Cię za pomocą Internetu lub telefonu komórkowego* - 76,6% odpowiedziało, że ani razu, 13,1% - jeden raz, 4,8% - 2-3 razy i 5,5% - że 4 razy lub więcej.

Raport ewaluacyjny sporządzony w ramach nadzoru pedagogicznego przez Kuratorium Oświaty w Rzeszowie nie zawierał żadnych wniosków, czy uwag w sprawie cyberprzemocy wśród uczniów Gimnazjum.

(dowód: akta kontroli str. 211 – 213, 229 – 237, 238 - 240)

¹⁷ Stwierdzono 9 takich przypadków, przykładowo – zapoznanie rodziców (prawnych opiekunów) uczniów z dokumentami funkcjonującymi w gimnazjum (Statutem, Programem Profilaktyki, Programem Wychowawczym, planem pracy wychowawcy klasy) – IX 2016, czy wybór Rady Rodziców oraz samorządów klasowych – IX 2016 r.

¹⁸ Dz. U. z 2016 r. poz. 1943

Gimnazjum nie planowało w Programach Profilaktycznych działań z zakresu profilaktyki zagrożeń cyberprzemocą. Działania profilaktyczne w tym zakresie podejmowane w latach objętych programem kontroli wynikały z konkretnej zaistniałej sytuacji w Szkole lub inicjatywy poszczególnych nauczycieli. Działania te zostaną zaprezentowane w dalszej treści wystąpienia pokontrolnego.

Ustalone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki, w przedstawionym wyżej zakresie stwierdzono następujące nieprawidłowości:

1. Zjawisko cyberprzemocy w Szkole nie zostało dostatecznie rozpoznane. Szkoła w przedmiotowym zakresie nie przeprowadzała rzetelnych badań wśród uczniów, (w tym badań ankietowych), w celu ustalenia faktycznej skali tego zjawiska. Cyberprzemoc w Gimnazjum była ujawniana wyłącznie w sytuacjach, gdy dziecko lub rodzic zgłaszał problem nauczycielowi, pedagogowi szkolnemu. W latach szkolnych od 2013/2014 do 2016/2017 zarejestrowano 14 zdarzeń mających cechy cyberprzemocy popełnianej przez uczniów lub dotyczącej uczniów Gimnazjum.

Dyrektor – Pan Ryszard Anders potwierdził w wyjaśnieniach, że Gimnazjum nie przeprowadzało ankiet na temat cyberprzemocy. *Sytuacje związane ze zjawiskami cyberprzemocy były na bieżąco analizowane i rozwiązywane przez nauczycieli, wychowawców, pedagogów.*

2. Konsekwencją braku wystarczającej wiedzy dotyczącej skali i szkodliwości tego zjawiska w Szkole, oraz *de facto* potraktowania zjawiska jako marginalne, było pomijanie cyberprzemocy w przygotowanych corocznie przez Szkołę Planach: Profilaktycznych i Wychowawczych. Plany, wymagane regulacją art. 54 ust. 2 pkt 1 lit. a i lit. b cyt. ustawy o systemie oświaty, były napisane w sposób ogólny i nie odnosiły się do poszczególnych zdarzeń zdiagnozowanych w Szkole, w tym do zjawiska cyberprzemocy. Kontrola wykazała, że treści zawarte w cyt. Planach były faktycznie, z roku na rok kopiowane.

W Planach nie wprowadzono celów mierzalnych, możliwych do wyrażenia wskaźnikami liczbowymi. Zakres czasowy realizowania zadań programowych, w praktyce odnosił się do całego roku szkolnego. Osoby odpowiedzialne – również podano ogólnie, tj. nauczyciel, wychowawca, pedagog.

W wyjaśnieniach jakich w sprawie cyt. Programów udzielił Dyrektor Gimnazjum – Ryszard Anders podano, że *Programy były przygotowywane przez pedagogów szkolnych w porozumieniu z wychowawcami klas, konsultowane i zatwierdzane przez Radę Pedagogiczną i Radę Rodziców. Podstawą konstruowania ww. programów były aktualne przepisy prawa, fachowa literatura, rekomendacje MEN, KO Rzeszów, strony ORE¹⁹.*

(dowód: akta kontroli str. 211 - 213)

3. Zgodnie z przepisem art. 54 ust. 2 pkt. 1 lit a i lit b do cyt. ustawy o systemie oświaty do kompetencji Rady Rodziców należało uchwalanie, w porozumieniu z Radą Pedagogiczną Gimnazjum – odpowiednio programu wychowawczego i programu profilaktycznego szkoły.

Kontrola wykazała, że Gimnazjum tworząc corocznie cyt. Programy, nie zachowywało trybu wynikającego z przytoczonej powyżej regulacji. Programy z lat objętych programem kontroli, corocznie uchwalala Rada Pedagogiczna Gimnazjum. Uchwały podpisywał wyłącznie Przewodniczący Rady Pedagogicznej – Ryszard Anders Dyrektor Gimnazjum. W treści uchwał podawano, że zostały uchwalane *w porozumieniu z Radą Rodziców.*

¹⁹ Ośrodek Rozwoju Edukacji.

4. Programy Profilaktyki corocznie przewidywały ewaluację – *monitoring programu* prowadzony będzie przez analizę jakościową i ilościową działań realizowanych w ramach programu. Poza rokiem szkolnym 2015/2016 Gimnazjum sporządzało raporty z ewaluacji wewnętrznej. Dyrektor Gimnazjum wyjaśnił, że niesporządzenie przedmiotowego raportu za ww. rok: wynikało z przeoczenia - ze względu na przeprowadzoną rok wcześniej ewaluację całościową, przeprowadzoną przez ewaluatorów Podkarpackiego Kuratora Oświaty, która wypadła bardzo dobrze.

Raporty z ewaluacji wewnętrznej były sporządzane w sposób ogólny. Przywołana powyżej analiza Programów Profilaktyki w zakresie ilościowym nie była i nie mogła być zrealizowana. Podano powyżej w pkt. 2, że plany nie zawierały celów/działan mierzalnych, możliwych do wyrażenia wskaźnikami liczbowymi.

Ocena częściowa

Najwyższa Izba Kontroli oceniając, działalność kontrolowanej jednostki w badanym zakresie, stwierdza, że:

- nie przeprowadzono rzetelnie diagnozy występowania zjawiska cyberprzemocy w Gimnazjum. Nie przeprowadzono systemowych, kompleksowych badań tego zjawiska, również poprzez badania ankietowe. Wiedza o cyberprzemocy oparta była wyłącznie na zaewidencjonowanych przez pedagogów szkolnych, pojedynczych przypadkach zgłaszanych przez uczniów lub ich rodziców,

- przygotowane zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół²⁰ Programy: Profilaktyki i Wychowawczy były nierzetelne. Z roku na rok kopiowano te same treści.

Uchwalanie ww. Programów przez Radę Pedagogiczną Gimnazjum, a nie przez Radę Rodziców – było działaniem nielegalnym, naruszającym tryb uchwalania tych dokumentów, uregulowany w art. 54 ustawy o systemie oświaty.

Również nierzetelnie, w sposób ogólny - nie pozwalający na zwymiarowanie konkretnych zjawisk z zakresu wychowania, w tym zjawisk patologicznych zaobserwowanych w Szkole - przygotowano protokoły z ewaluacji wewnętrznej. Ewaluację wewnętrzną przeprowadzał Dyrektor Gimnazjum w ramach nadzoru pedagogicznego, tj. zgodnie z wymogiem art. 35 ust. 4 ustawy o systemie oświaty i § 20 i § 24 - odpowiednio rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie nadzoru pedagogicznego z dnia 7 października 2009 r. i w tej samej sprawie z dnia 27 sierpnia 2015 r.

Ewaluacji wewnętrznej nie przeprowadzono w roku szkolnym 2015/2016. Było to działanie nielegalne, sprzeczne z regulacjami m. in. (odpowiednio) § 21 i § 25 cyt. rozporządzeń w sprawie nadzoru pedagogicznego.

2. Prawdliwość i skuteczność podejmowanych działań profilaktycznych .

2.1. Działania profilaktyczne dotyczące cyberprzemocy w latach szkolnych 2013/2014 – 2016/2017

W Gimnazjum w latach szkolnych 2013/2014 – 2016/2017, działania profilaktyczne dotyczące bezpośrednio cyberprzemocy oraz działania profilaktyczne, w których cyberprzemoc była jednym z zagadnień w ramach większej całości, były prowadzone wyłącznie w roku szkolnym 2015/2016.

²⁰ Dz. U. poz. 977 ze zm.

We wcześniejszych latach szkolnych, w dziennikach zajęć pedagogów szkolnych odnotowywano pojedyncze przypadki działań w ramach *współpracy z instytucjami wspierającymi rozwój ucznia oraz niosącym pomoc*, polegających głównie na współpracy z policjantami Komendy Powiatowej Policji w Stalowej Woli, którzy w trakcie wizyty na lekcjach wychowawczych wygłaszali pogadanki na temat agresji wśród uczniów i konsekwencjach prawnych z tego wynikających.

Uczniowie i nauczyciele Gimnazjum w przywołanym powyżej roku szkolnym 2015/2016 byli czynnymi uczestnikami dwóch programów/projektów dotyczących cyberprzemocy tj.:

1. *„Chrońmy Młodość w Sieci” – program na rzecz bezpiecznego korzystania z Internetu przez młodzież* – realizowanym przez Stowarzyszenie Ruchu Pomocy Psychologicznej „INTEGRACJA” i współfinansowanym ze środków Administracji i Cyfryzacji, Podkarpackiego Urzędu Wojewódzkiego oraz Kuratorium Oświaty w Rzeszowie.

2. *„Hate over – klasa wolna od mowy nienawiści”* – opracowany i realizowany przez Stowarzyszenie Grupa Inicjatyw Kulturalnych w Lublinie, w ramach programu Obywatele dla Demokracji – finansowanego z Funduszy EOG. *Projekt ma na celu zmniejszenie zjawiska stosowania mowy nienawiści wśród min. 1000 gimnazjalistów z woj. lubelskiego i woj. podkarpackiego.*

W pierwszym z ww. programów z Gimnazjum uczestniczyły nauczycielki: języka polskiego i zatrudniona w tym czasie w Gimnazjum nauczycielka - pedagog oraz siedmiu „liderów młodzieżowych”. Dla nauczycieli program przewidywał uczestnictwo w: warsztatach edukacyjnych *nowoczesna profilaktyka wobec zagrożeń dla młodzieży płynących w sieci* – w wymiarze 25 godz. oraz zajęcia profilaktyczno-edukacyjne zrealizowane we współpracy z liderami młodzieżowymi, na podstawie własnych scenariuszy przygotowanych przez młodzież – 2 godz. zajęć, w min. 3 klasach.

Zadaniem uczniów/liderów młodzieżowych było: udział w warsztatach edukacyjnych *Rola lidera młodzieżowego w przeciwdziałaniu ryzykownym zachowaniom rówieśników w środowisku cyfrowym* w wymiarze 30 godz. oraz prowadzenie zajęć profilaktyczno-edukacyjnych w klasach – realizowanych we współpracy z nauczycielami, na podstawie własnych, przygotowanych autorsko scenariuszy.

Cyt. powyżej Stowarzyszenie Integracja w dniu 2 grudnia 2015 r. poświadczyło poprzez wydanie stosownych imiennych zaświadczeń, że dwoje nauczycieli oraz 7 uczniów z Gimnazjum uczestniczyło w programie *„Chrońmy Młodość w Sieci” – program na rzecz bezpiecznego korzystania z Internetu przez młodzież*.

(dowód: akta kontroli str. 245 - 253)

W rejestrach – dziennikach szkolnych za rok 2015/2016 odnotowano prowadzenie zajęć w ramach cyt. programów w sposób następujący:

- **klasa IA** – w dniu 9 listopada 2015 r. - *„Chrońmy Młodość w Sieci”* – zajęcia profilaktyczne – 2 godz. lekcyjne. Zajęcia prowadziła pedagog uczestnicząca w projekcie.

Ponadto stwierdzono, że w tej klasie w dniu 7 stycznia oraz w dniu 5 czerwca 2016 r., tematem lekcji wychowawczych było (odpowiednio)²¹:

- *bezpieczni w sieci – Internet*,

- *nasz wizerunek w sieci- jak o niego dbać i konsekwencje prawne jego naruszania.*

²¹ Wychowawcą klasy IA była Pani Agnieszka Pawlina – nauczycielka matematyki.

- **klasa IB** – w dniu 13 listopada 2015 r. - „*Chrońmy Młodość w Sieci*” – warsztaty – 2 godz. lekcyjne. Zajęcia prowadziła pedagog uczestnicząca w projekcie.
- **klasa ID** – w dniu 3 grudnia 2015 r. - „*Chrońmy Młodość w Sieci*” – warsztaty – 2 godz. lekcyjne. Zajęcia prowadziła pedagog uczestnicząca w projekcie.
- **klasa IIB** – w dniu 17 listopada 2015 r. - „*Chrońmy Młodość w Sieci*” – warsztaty – 2 godz. lekcyjne
oraz
w dniu 23 listopada 2015 r. - „*Chrońmy Młodość w Sieci*” – warsztaty – 2 godz. lekcyjne,
oraz na lekcji wychowawczej:
 - 3 grudnia 2015 r. – *wokół mowy nienawiści*²²
- **klasa IID** – w dniu 17 listopada i w dniu 1 grudnia 2015 r. - „*Chrońmy Młodość w Sieci*” – warsztaty – 2 godz. lekcyjne.
Ponadto stwierdzono, że w tej klasie,²³ poświęcono część lekcji wychowawczych na omówienie zjawiska - mowa nienawiści, w tym cyberprzemoc:
 - 15 września 2015 r. – *co to jest cyberprzemoc*,
 - 6 października 2015 r. – *gadać każdy może, czyli komunikacja a mowa nienawiści*²⁴,
 - 27 października 2015 r. – *granice mowy nienawiści*,
 - 15 grudnia 2015 r. – *czy są granice których nie można przekraczać (Hate over)?*
 - 17 stycznia 2016 r. – *A co ja tam mogę? – czyli jestem świadkiem cyberprzemocy*.
 - 26 stycznia 2016 r. – *podsumowanie warsztatów dotyczących cyberprzemocy*,
 - 2 lutego 2016 r. – *Słowniczek pojęć związanych z cyberprzemocą – scenki*.
 - 5 kwietnia 2016 r. – *rola świadków cyberprzemocy – filmy, dyskusja*.
 - 12 kwietnia 2016 r. – *czym charakteryzują się sprawcy cyberprzemocy*.
- **klasa IIE** – zajęcia warsztatowe – *chrońmy młodość w sieci* – w dniu 26 listopada 2015 r. . W ramach programu *Hate over – klasa wolna od mowy nienawiści* zajęcia w dniu 3 grudnia 2016 r. W dniu 21 kwietnia 2016 r. – lekcja wychowawcza – *Internet przyjaciel czy wróg*.
- **klasa IIIA** – udział w programie *Hate over – klasa wolna od mowy nienawiści*. W związku z tym na lekcjach wychowawczych od 21 września 2015 r. do dnia 7 marca 2016 r. przeprowadzono 7 zajęć w ramach tego tematu w tym (przykładowo):
 - *Cyberprzemoc - Hate over, czy ankietą - Hate over*.
- **klasa IIIB** – w dniu 11 listopada 2015 r. - „*Chrońmy Młodość w Sieci*” – warsztaty – 2 godz. lekcyjne.
- **klasa IIIC** – udział w programie *Hate over – klasa wolna od mowy nienawiści*. W związku z tym na lekcjach wychowawczych od 7 września 2015 r. do dnia 30 maja 2016 r. przeprowadzono 11 zajęć w ramach tego tematu w tym (przykładowo):
 - *Wysoki sędzie, czyli o skutkach cyberprzemocy z mowy nienawiści*.

Program *Hate over – klasa wolna od mowy nienawiści* był prowadzony i koordynowany przez uczniów klasy IIIC i wychowawczynię tej klasy. Nauczycielka przekazała, że inspiracją do udziału w projekcie były rozmowy ze szkolnym

²² Zajęcia realizowane w ramach drugiego z omawianych programów tj. „*Hate over – klasa wolna od mowy nienawiści*”

²³ Wychowawcą klasy IID była Pani Elżbieta Szuba – nauczycielka chemii przekazała, że inspiracją do szerszej (wychodzącej poza ramy programu profilaktycznego) analizy problemu przez jej klasę były tezy zawarte w programie *Hate over* oraz zainteresowanie problemem przez uczniów w jej klasie.

²⁴ Zajęcia realizowane w ramach drugiego z omawianych programów tj. „*Hate over – klasa wolna od mowy nienawiści*”

pedagogiem na temat rozpoznawalnych zjawisk w Szkole, uznawanych jako cyberprzemoc. Przygotowany i zrealizowany cykl lekcji wychowawczych na temat mowy nienawiści dotyczył w głównej mierze cyberprzemocy.

W ramach projektu *razem z uczniami przygotowaliśmy scenariusz lekcji dot. mowy nienawiści, w tym cyberprzemocy. W listopadzie i grudniu 2015 r. dziewięciu wychowawców przeprowadziło lekcje w swoich klasach według naszego scenariusza lub wybranych modułów projektu.*

Uczniowie klasy IIIC przygotowali gazetę na tablicy Samorządu Szkolnego, poświęconą mowie nienawiści i cyberprzemocy. Przygotowano audycję dla potrzeb radiowęzła szkolnego na ww. tematy. Przygotowano i rozdano rodzicom uczniów ulotkę na przedmiotowy temat (60 ulotek – rozdano 56).

Uczniowie uczestniczyli w grze komputerowej związanej z programem *Hate over*.

(dowód: akta kontroli str. 254 - 278)

- **klasa IIID** – udział w programie *Hate over* – *klasa wolna od mowy nienawiści*.

W związku z tym na lekcjach wychowawczych od 18 września 2015 r. do 15 stycznia 2016 r. przeprowadzono 3 zajęcia w ramach tego tematu w tym (przykładowo): *Czym jest cyberprzemoc*.

- **klasa IIIE** – w dniu 9 listopada 2015 r. - „*Chrońmy Młodość w Sieci*” – warsztaty – 2 godz. W dniu 14 grudnia 2015 r. lekcja wychowawcza w ramach programu *Hate over* – *klasa wolna od mowy nienawiści*.

(dowód: akta kontroli str. 279 - 329)

2.2. Działalność profilaktyczna i wychowawcza zakresie cyberprzemocy, a nadzór pedagogiczny nad Szkołą.

Podano już uprzednio w wystąpieniu, że w styczniu 2014 r. zespół wizytatorów Kuratorium Oświaty w Rzeszowie działając w trybie art. 31 i art. 33 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, tj. w ramach nadzoru pedagogicznego przeprowadził ewaluację zewnętrzną, całościową Gimnazjum.

Stwierdzono, że badania ankietowe przeprowadzone wśród uczniów Gimnazjum wykazały, że problem cyberprzemocy stanowił marginalną część problemów dydaktyczno-wychowawczych w Szkole. Nie stanowił znaczącego problemu. Kuratorium Oświaty nie wnioskowało o podejmowanie działań w tej sprawie przez Szkołę.

Podano też, że Dyrektor Gimnazjum działając w trybie § 20 i § 24 - odpowiednio rozporządzeń Ministra Edukacji Narodowej w sprawie nadzoru pedagogicznego z dnia 7 października 2009 r. i w tej samej sprawie z dnia 27 sierpnia 2015 r. przeprowadził ewaluację wewnętrzną Gimnazjum. W protokołach z ewaluacji nie stwierdzono elementów dotyczących cyberprzemocy.

Gimnazjum po zakończeniu każdego semestru sporządzało *Informację o działalności Szkoły w (..) semestrze, roku szkolnego (...)*. Analiza ww. dokumentów wykazała, że w roku szkolnym 2015/2016, w części *Opieka i wychowanie* były prezentowane sprawy związane z cyberprzemocą. W informacji za I semestr – zaprezentowano wszystkie, warsztaty, zajęcia profilaktyczne, pogadanki, które odbyły się w Szkole dotyczące cyberprzemocy²⁵. W informacji za semestr II podano, że w ramach działań wychowawczych organizowano pogadanki, warsztaty, wyjścia do miejskiego domu kultury. Tematyka spotkań obejmowała problem nikotynizmu, alkoholizmu, narkomanii i przemocy w sieci.

W informacjach z lat wcześniejszych nie było żadnej wzmianki dotyczącej cyberprzemocy.

(dowód: akta kontroli str. 330 - 333)

²⁵ W praktyce lista zajęć, o których mowa w części 2.1 niniejszego wystąpienia.

2.3. i 2.4. Doskonalenie umiejętności profilaktycznych i edukacyjnych nauczycieli w zakresie cyberprzemocy. Udział w konferencjach, szkoleniach z zakresu cyberprzemocy.

Dyrektor Gimnazjum w latach szkolnych objętych programem kontroli, sporządzając corocznie potrzeby w zakresie doskonalenia zawodowego nauczycieli, tj. w trybie § 6 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 29 marca 2002 r. *w sprawie sposobu podziału środków na wspieranie doskonalenia zawodowego nauczycieli pomiędzy budżety poszczególnych wojewodów, form doskonalenia zawodowego dofinansowanych ze środków wyodrębnionych w budżetach organów prowadzących szkoły, wojewodów, ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania oraz szczegółowych kryteriów i trybu przyznawania tych środków*²⁶ - nie przewidywał/nie planował wydatków, tj. w praktyce nie planowano dokształcania nauczycieli z zakresu problemów dotyczących cyberprzemocy. Również w cytowanych, w poprzednim punkcie wystąpienia *Informacjach o działalności Szkoły (...)* - gdzie podawano dane o udziale poszczególnych nauczycieli w różnych formach dokształcania – nie stwierdzono informacji o przeszkoleniach nauczycieli Gimnazjum z problematyki dotyczącej cyberprzemocy.

Stwierdzono uprzednio w trakcie kontroli, że dwoje z pedagogów prowadzących zajęcia w Gimnazjum odbyło przeszkolenia dotyczące cyberprzemocy:

- nauczycielka - pedagog, w listopadzie 2015 r. ukończyła 15 godzinny kurs - *Bezpieczeństwo w szkole*, organizowany przez stowarzyszenie edukacyjne dla potrzeb Kuratorium Oświaty w Rzeszowie i finansowany ze środków wyodrębnionych w budżecie Wojewody Podkarpackiego,. Kurs przygotowywał do poruszania się w przepisach prawa (...) jak również w zakresie podstawowej wiedzy w profilaktyce zagrożeń – w tym cyberprzemocy. Ustalono, że była to inicjatywa własna pedagoga, a zajęcia odbywały się wyłącznie w okresie weekendu,
- nauczyciel - pedagog²⁷ - udział w projekcie *Bezpieczna sieć – program profilaktyczny w zakresie bezpiecznego korzystania z Internetu*. Szkolenie – *Specyfika uzależnienia od Internetu, rozpoznawanie i sposoby postępowania*.

(dowód: akta kontroli str. 77 – 85, 334 - 335)

Ustalono również, że nauczyciele biorący czynny udział w przywołanych w punkcie 2.2 wystąpienia programach profilaktycznych z zakresu cyberprzemocy, przechodzili stosowne przeszkolenia:

- dwoje nauczycieli (języka polskiego i pedagog) biorący udział w programie – *„Chrońmy Młodość w Sieci”, program na rzecz bezpiecznego korzystania z Internetu przez młodzież* – przeszło 25 godzinne przeszkolenie – *nowoczesna profilaktyka wobec zagrożeń dla młodzieży płynących z sieci*,
- nauczycielka - koordynatorka na terenie Gimnazjum programu *Hate over – klasa wolna od mowy nienawiści* oraz trzy inne nauczycielki biorące czynny udział w programie (nauczycielki fizyka/chemia oraz jedna nauczająca języka angielskiego) były uczestniczkami dwudniowego kursu szkoleniowego obejmującego problemy związane m. in. z cyberprzemocą.

(dowód: akta kontroli str. 245 – 253, 254 - 278)

Nie stwierdzono, wykorzystywania w sprawach cyberprzemocy w Szkole rekomendacji, przekazywanych na stronach internetowych Naukowej i Akademickiej Sieci Komputerowej. Dyrektor Gimnazjum – podał w wyjaśnieniach, że *działania*

²⁶ Dz. U. z 2002 r. Nr 46, poz. 430 ze zm.

²⁷ w trakcie kontroli ten pedagog realizował zastępstwo za pedagoga-nauczycielkę, o której mowa powyżej. Udział w cyt. szkoleniach, w trakcie wykonywania pracy w innej szkole z terenu Stalowej Woli.

profilaktyczne z zakresu cyberprzemocy realizowane w roku szkolnym 2015/2016 częściowo były planowane (w zakresie działań pedagogów i wychowawców dotyczących szeroko pojętej tematyki uzależnień).

Gimnazjum posiadało wiedzę o Naukowej i Akademickiej Sieci Komputerowej, lecz nie podejmowało działań profilaktycznych z zakresu cyberprzemocy, która została opracowana i rekomendowana przez tę sieć.

Nie stwierdzono innej, poza już zaprezentowaną w wystąpieniu, dokumentacji świadczącej o udziale nauczycieli zatrudnionych w Gimnazjum w konferencjach szkoleniach z zakresu cyberprzemocy. Nie stwierdzono również zewnętrznych ofert działań profilaktycznych w przedmiotowym zakresie adresowanych do Dyrektora Gimnazjum, nauczycieli, uczniów.

Dyrektor Gimnazjum przekazał w wyjaśnieniach, że *nauczyciele nie zgłaszali potrzeb w zakresie doskonalenia zawodowego dotyczącego problemu cyberprzemocy. Problem ten występował w niewielkim zakresie. Niemniej jednak, gdy trafiły się w ciągu roku szkolnego możliwości uczestniczenia w tego typu działaniach, nauczyciele chętnie wzięli w nich udział.*

(dowód: akta kontroli str. 211 - 213)

Ustalone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki, w przedstawionym wyżej zakresie, stwierdzono następujące nieprawidłowości:

1. Działania profilaktyczne z zakresu cyberprzemocy nie były planowane i nie były koordynowane z działaniami przewidzianymi w Szkolnych Programach: Profilaktycznym i Wychowawczym. Udział poszczególnych klas (oddziałów) Gimnazjum w programach profilaktycznych były następstwem inicjatyw poszczególnych nauczycieli.

2. Gimnazjum nie przewidywało i, nie planowało doształcania nauczycieli z zakresu problemów dotyczących cyberprzemocy. Szkolenia w tym zakresie, w których uczestniczyli nauczyciele, wynikały wyłącznie z ich własnych zainteresowań i nie były uwzględniane w szkolnych planach doskonalenia zawodowego nauczycieli.

Ocena częściowa

Najwyższa Izba Kontroli oceniając działalność Gimnazjum w badanym obszarze stwierdza, brak całościowego, systemowego podejścia do spraw związanych z profilaktyką cyberprzemocy w Szkole. Szkoła przeprowadzała szeroki zakres działań w przedmiotowym zakresie wyłącznie w roku szkolnym 2015/2016. Działania te nie były uwzględnione w zatwierdzonych planach wychowawczych i profilaktycznych. Zajęcia przeprowadzone w ramach cyt. powyżej 2 programów profilaktycznych wynikały wyłącznie z inicjatywy i indywidualnego zaangażowania poszczególnych nauczycieli.

Szkoła nie angażowała się również w doształcania nauczycieli, w zakresie zapobiegania zjawiskom cyberprzemocy.

3. Prawidłowość i skuteczność reakcji na stwierdzone akty cyberprzemocy.

3.1. Rozpoznawanie zagrożenia uczniów cyberprzemocą.

W latach objętych programem kontroli, w Gimnazjum obowiązywał opracowany w dniu 1 września 2012 r. – *Zbiór procedur postępowania w Gimnazjum nr 2 im. Jana Pawła II w Stalowej Woli* (w dalszej treści – „Procedury”).

Procedury stanowiły m. in. o przypadkach naruszania przez uczniów obowiązujących w Szkole zasad, przy których niezbędną była współpraca z:

- rodzicami – rodzice ucznia są bezzwłocznie zawiadamiani o każdym przypadku naruszenia przez niego obowiązujących w szkole zasad związanych z bezpieczeństwem,

- policją – policja jest wzywana w przypadku ujawnienia zdarzeń zagrażających bezpieczeństwu osób, ujawnienia (znalezienia, posiadania przez uczniów) nielegalnych substancji psychoaktywnych, kradzieży.

W Procedurach określono m. in.:

- zadania dyrektora szkoły, wychowawcy, psychologa i pedagoga szkolnego w przypadkach stwierdzenia incydentu - naruszenia obowiązujących w Szkole zasad.
- metody współpracy Szkoły z Policją,
- zasady interwencji profilaktycznej,

Ustalono również – Procedury postępowania nauczycieli w sytuacjach ujawnienia cyberprzemocy.

W pięciu punktach dotyczących: 1) ustalania okoliczności zdarzenia, 2) zabezpieczania dowodów, 3) podejmowania działań wobec sprawcy cyberprzemocy, 4) podejmowania działań wobec ofiary cyberprzemocy, 5) sporządzenia dokumentacji z zajścia – podano cały zakres niezbędnych działań do wykonania przez nauczycieli²⁸ w związku z ujawnieniem przypadku cyberprzemocy.

Dyrektor Szkoły był zobowiązany do pisemnego powiadomienia sądu rodzinnego o sprawie, w przypadkach:

- gdy rodzice sprawcy cyberprzemocy odmawiają współpracy lub nie stawiają się do szkoły, a uczeń nie zaniechał dotychczasowego postępowania, lub gdy do szkoły napływają informacje o innych przejawach demoralizacji dziecka,

- gdy Szkoła wykorzystała wszystkie dostępne jej środki wychowawcze (rozmowa z rodzicami, konsekwencje regulaminowe wobec ucznia, spotkanie z pedagogiem, itp.), a ich zastosowanie nie przyniosło pożądanych rezultatów.

Według przyjętych Procedur - poważne przypadki cyberprzemocy przebiegające z naruszeniem prawa (np. groźby karalne, propozycje seksualne, publikowanie nielegalnych treści itp.) zostaną przez dyrektora szkoły bezzwzględnie zgłoszone na policję.

Procedura jest wdrażana w życie w momencie oficjalnego zgłoszenia zjawiska cyberprzemocy przez jej ofiarę lub rodzica ucznia.

(dowód: akta kontroli str. 214 – 228)

3.2 3.3 i 3.4 Zjawisko cyberprzemocy w Szkole. Przypadki - podejmowane działania, w tym udzielanie pomocy przez Szkołę.

W latach objętych programem kontroli stwierdzono w Gimnazjum 14 udokumentowanych zdarzeń mających cechy cyberprzemocy. We wszystkich tych przypadkach zjawiskiem cyberprzemocy dotknięci byli uczniowie Gimnazjum²⁹. Poza

²⁸ Ogół nauczycieli tj. i z dyrektorem, i z pedagogami szkolnymi.

²⁹ W większości dotyczyło to pojedynczych uczniów (11 przypadków), ale też odnotowano przypadek inwektywy na Facebooku dotyczących lekcji religii lub przypadek gdy zdjęcia kilku koleżanek zamieszczono w sieci bez ich zgody.

dwoma przypadkami, kiedy sprawcy pozostali nieznani³⁰, w pozostałych 12 przypadkach sprawcami zjawiska cyberprzemocy byli uczniowie Gimnazjum. Przywołane przypadki cyberprzemocy były zgłaszane przez: rodziców – 2 zdarzenia, przez nauczycieli – 5 zdarzeń, a pozostałe 7 zdarzeń zgłosili sami uczniowie.

Przypadki cyberprzemocy były dokumentowane wyłącznie w *Dziennikach zajęć pedagoga szkolnego* – prowadzonych przez nauczycieli-pedagogów, zatrudnionych w Gimnazjum. Działania te były zgodne z *Procedurami* – *pedagog szkolny zobowiązany jest do sporządzenia notatki służbowej z rozmów ze sprawcą, poszkodowanymi, ich rodzicami i świadkami. Dokument powinien zawierać datę i miejsce rozmowy, personalia osób biorących w nich udział i opis ustalonego przebiegu wydarzeń.*

Nie stwierdzono, prowadzenia innej ewidencji w tej sprawie. Nie stwierdzono również udokumentowanych wniosków, sugestii nauczycieli czy korespondencji od podmiotów zewnętrznych zgłaszanych Dyrektorowi w tej sprawie. Dyrektor Gimnazjum podał w wyjaśnieniach, że jeżeli sprawa dotycząca problemu cyberprzemocy była załatwiana na poziomie wychowawcy, nie była dodatkowo dokumentowana. Natomiast, jeśli wymagała interwencji pedagoga, została odnotowana w dzienniku pedagoga.

(dowód: akta kontroli str. 211 - 213)

We wszystkich ujawnionych w Szkole, przywołanych powyżej 14 przypadkach cyberprzemocy udzielając pomocy poszkodowanym uczniom działano zgodnie z *Procedurami*.

- uczeń ofiara przemocy powinien otrzymać poradę jak się zachować aby zapewnić sobie bezpieczeństwo i nie doprowadzić do eskalacji prześladowań. Stwierdzono, że w każdym przypadku w rozwiązaniu, czy zażegnaniu konfliktu uczestniczył pedagog szkolny. W przypadkach nie naruszających prawa stosowano ogólnodostępne w środki wychowawcze polegające na rozmowach, mediacjach. Działania te przynosiły skutki w postaci przeprosin, obietnic poprawy – po poprzedzającym usunięciu/wykasowaniu przedmiotu przemocy z urządzeń elektronicznych. Działania takie przeprowadzono w 8 zdarzeniach.

W jednym przypadku, gdzie konflikt między dwiema uczennicami był na tyle głęboki (obrażanie, groźby karalne poprzez sieć), że zastosowane środki wychowawcze nie przyniosły rezultatu, pedagog szkolny zgłosił sprawę na Policję. Sprawa ta została odnotowana w wykazie postępowań prowadzonych przez Wydział Kryminalny, Zespół do Walki z Przestępczością Nieletnich Komendy Powiatowej Policji w Stalowej Woli.

Stwierdzono również przypadek, gdzie zamierzone zgłoszenia o przestępstwie³¹ wynikało z konfabulacji ucznia (przedstawiającego się jako pokrzywdzony). Ustalono w toku postępowań wyjaśniających przeprowadzonych na terenie Szkoły, że sprawa faktycznie nie zaistniała i odstąpiono od zgłoszenia.

Stwierdzono jeszcze jeden przypadek, gdzie uczeń zgłaszający pedagogowi o nieuprawnionym zamieszczeniu jego wizerunku w sieci przez koleżankę, wyraził

³⁰ Przypadek kiedy sprawca z zewnątrz ingerował w gry komputerowe prowadzone przez ucznia (łącznie z używaniem wulgarnych zwrotów – uczeń zgłosił tę sprawę pedagogowi. Oraz przypadek kiedy uczennica otrzymywała wulgarne SMS-y „od starszej osoby” i prowadziła rozmowy ze „starszymi osobami” na Facebooku

³¹ Matka chłopca zgłosiła o nieuprawnionym udostępnieniu zdjęć syna, przez koleżankę ze Szkoły. W toku wewnętrznego postępowania prowadzonego przy udziale zainteresowanych, rodziców, dyrektora i pedagoga szkolnego – okazało się, że oskarżenie wynikało z konfabulacji ucznia. W urządzeniach komputerowych nie było takich zdjęć, nie było też śladu elektronicznego po takich zdjęciach. Obietnica zgłoszenia sprawy na policję przez matkę chłopca nie została zrealizowana.

potrzebę usunięcia tego zdjęcia i zgłoszenia sprawy na Policję. Po rozmowie mediacyjnej przeprowadzonej przez pedagoga i po wykasowaniu zdjęcia – uczeń odstąpił od zamiaru zgłoszenia sprawy na Policję.

W dwóch przypadkach – kiedy sprawca cyberprzemocy był osobą nieznaną (nie był uczniem) – pedagog poradził poszkodowanemu jakie działania powinni podjąć. W pierwszym przypadku (marzec 2015 r.) – poradził aby wspólnie z rodzicami zgłosić administratorowi sieci o ingerowaniu przez obcą osobę w grę komputerową prowadzoną przez ucznia i jednocześnie obrażanie go wulgarnymi zwrotami. W razie dalszego nękania – zgłosić sprawę na Policję, po uprzednim zabezpieczeniu dowodów. W dokumentacji sporządzonej przez pedagoga nie stwierdzono monitorowania tej sprawy – nie znane były dalsze losy zdarzenia. *Procedury stanowiły, że – po zakończeniu interwencji należy monitorować sytuację ucznia sprawdzając, czy nie są wobec niego podejmowane dalsze działania przemocowe, bądź odwetowe ze strony sprawcy.*

Nie stwierdzono również przedmiotowej sprawy w postępowaniach o cyberprzemoc prowadzonych przez KPP w Stalowej Woli.

W drugim przypadku, pedagoga poinformowała uczennica, że jej koleżanka „otrzymuje wulgarne SMS-y i oferty spotkań od strony nieznanego starszego pana”. Działania pedagoga w tej sprawie to: wezwanie matki napastowanej uczennicy i wspólne ustalenie działań (okazało się że uczennica posiada orzeczenie o niepełnosprawności intelektualnej). Matka uczennicy zobowiązała się do złożenia zawiadomienia na Policję w tej sprawie oraz zabezpieczenia dowodów (urządzeń elektronicznych). Dalsza sytuacja uczennicy w związku z tymi zdarzeniami, nie była monitorowana przez Szkołę. W wykazie postępowań dotyczących cyberprzemocy prowadzonych Komendą Powiatową Policji w Stalowej Woli nie stwierdzono takiego zgłoszenia.

W żadnym z pozostałych 12 opisów spraw z zakresu cyberprzemocy również nie stwierdzono elementów, dotyczących dalszego losu sprawy – monitoringu.

W żadnym opisie spraw poza rozmowami z osobami pokrzywdzonymi i przywołanymi powyżej poradami nie stwierdzono innych działań z zakresu udzielania pomocy poszkodowanym przez nauczycieli pedagogów.

Stwierdzono analizując przedmiotową ewidencję, że nauczyciele-pedagodzy działali w tych sprawach zgodnie ze standardami ustalonymi w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach³², tj. zgodnie z § 7 ust. 1 pkt 7 w trakcie bieżącej pracy z uczniem udzielali porad i konsultacji oraz zgodnie z § 23 pkt 6 inicjowali i prowadzili działania mediacyjne i interwencyjne w sytuacjach kryzysowych. W przypadkach ujawnienia cyberprzemocy, w rozwiązywanie spraw angażowano rodziców. Zawsze rodziców sprawców, a w przypadkach wymagających współpracy w dalszych działaniach, rodziców pokrzywdzonych.

Stwierdzono jeden przypadek, gdzie Szkoła po wyczerpaniu działań wychowawczych skierowała sprawę na Policję. W innym przypadku skierowano sprawę do kuratora sądowego³³.

³² (Dz. U. z 2013 r. poz. 532).

³³ Uczennica sama umieszczała i przysyłała koleżankom, kolegom nagie zdjęcia. Stanowiło to o jednej z przesłanek (mniej znaczących) o umieszczeniu uczennicy w ośrodku wychowawczym.

W poza przywołanymi powyżej zdarzeniami i jeszcze jednym przypadkiem – zapisywanych na *Facebooku* inwektywy dotyczących lekcji religii, gdzie uczeń po wykasowaniu zapisów, przeprosinał i przyrzeczeniu poprawy, został poinformowany, że – *konsekwencje w tej sprawie wyciągnie wychowawca klasy*, nie stwierdzono innych działań represyjnych i wychowawczych podejmowanych przez Szkołę w stosunku do sprawców cyberprzemocy.

Opisy pozostałych zdarzeń nie wskazywały na popełnienie przestępstw wymagających zawiadomienia stosownych instytucji zewnętrznych lub podejmowania wzmożonych działań profilaktyczno-wychowawczych.

Stwierdzono w jednym przypadku, że po ujawnieniu rozpowszechniania w sieci przez uczniów filmu, o koledze z tej samej klasy – na zaproszenie pedagoga, na lekcji wychowawczej, pogadankę na temat cyberprzemocy wygłosił policjant z KKP w Stalowej Woli. W tej samej klasie, z inicjatywy pedagoga szkolnego w roku następnym odbyła się lekcja wychowawcza na temat cyberprzemocy.

W Gimnazjum nie podejmowano innych działań profilaktyczno-wychowawczych związanych z ujawnionymi przypadkami cyberprzemocy. Nie stwierdzono bezpośredniego związku pomiędzy ujawnionymi przypadkami cyberprzemocy, a realizacją programów profilaktycznych w roku szkolnym 2015/2016.

Komenda Powiatowa Policji w Stalowej Woli poinformowała, że w latach objętych programem kontroli prowadziła jeszcze jedno postępowanie wyjaśniające wobec ucznia Gimnazjum. Z tytułu kierowania gróźb karalnych poprzez *Facebook* w stosunku do uczennicy Gimnazjum sprawę skierowano do Sądu Rejonowego w Stalowej Woli. Sąd wydał postanowienie o zastosowaniu środka zapobiegawczego i umieszczeniu ucznia w młodzieżowym ośrodku wychowawczym. W toku kontroli ustalono, że uczeń po ukończeniu szkoły podstawowej w 2014 r. był zapisany do Gimnazjum. W dniu 1 września nie zgłosił się do Gimnazjum na zajęcia szkolne. W odręcznie sporządzonej notatce (w ewidencji uczniów) podano, że przebywa w ośrodku wychowawczym. Sprawa i postępowanie KPP w Stalowej Woli było prowadzone w okresie wakacji (sierpień 2014 r.)

(dowód: akta kontroli str. 336)

Ustalone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki, w przedstawionym wyżej zakresie stwierdzono następujące nieprawidłowości:

1. Nie przestrzeganie w pełni przyjętych w 2012 r. *Zbioru procedur postępowania w Gimnazjum nr 2 im. Jana Pawła II w Stalowej Woli*, w tym dotyczących – *procedury postępowania nauczycieli w sytuacjach ujawnienia cyberprzemocy*. Ewidencja i opis ujawnionych przypadków cyberprzemocy w Szkole nie w pełni odpowiadał procedurze przyjętej w tej sprawie. Nauczyciele byli zobowiązani do *sporządzenia dokumentacji z zajęcia* – natomiast opisywano i ewidencjonowano wyłącznie przypadki wymagające interwencji pedagoga, odnotowane w dzienniku pedagoga. Pozostałe, o nieznanej liczbie, przypadki *załatwiane na poziomie wychowawcy, nie były dodatkowo dokumentowane*.

Również nie przestrzegano wymogu dotyczącego dalszego monitorowania sprawy, tj. na ile problem związany z cyberprzemocą, po interwencji w Szkole lub po interwencji uprawnionych organów zewnętrznych, został w sposób stały zażegnany.

Stwierdzono również jeden przypadek cyberprzemocy wymagający bezwzględnego dalszego monitorowania oraz dodatkowo poinformowania o przypadku Policji. Szkoła (nauczyciel – pedagog) w tym przypadku poprzestała na poinformowaniu o cyberprzemocy rodziców dziecka i przyjęła zapewnienie, że rodzice skierują sprawę do Policji. Kontrola wykazała natomiast, że molestowanie niepełnosprawnego intelektualnie dziecka przez dorosłą osobę nie zostało zgłoszone na Policję – Policja nie prowadziła postępowania w tej sprawie w latach objętych programem kontroli.

Ocena częściowa

Najwyższa Izba Kontroli oceniając działalność jednostki w badanym stwierdziła, że Szkoła przygotowywała procedury postępowania w przypadkach ujawnienia cyberprzemocy i w większości przypadków działała zgodnie z nimi. Sytuację w których procedury nie były przestrzegane, to: nierzetelna i niepełna ewidencja przypadków cyberprzemocy, brak dalszego monitorowania przypadków cyberprzemocy, nie poinformowanie organów ścigania o przypadku wskazującym na możliwość popełnienia przestępstwa w stosunku do dziecka.

IV. Wnioski

Wnioski pokontrolne

Przedstawiając powyższe oceny i uwagi wynikające z ustaleń kontroli, Najwyższa Izba Kontroli, na podstawie art. 53 ust. 1 pkt 5 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli³⁴, wnosi o podjęcie działań w celu:

1. Podjęcie działań w celu kompleksowego, systemowego zdiagnozowania problemu cyberprzemocy w Szkole.
2. Konstruowanie Programów: Profilaktycznego i Wychowawczego zgodnie z zaleceniami Ośrodka Rozwoju Edukacji, w trybie przewidzianym przez art. 54 ustawy o systemie oświaty.
3. Podejmowanie działań w celu systemowej realizacji w Szkole programów profilaktycznych z zakresu cyberprzemocy.
4. Pełną realizację wewnętrznych procedur dotyczących cyberprzemocy ustalonych w *Zbiorze procedur postępowania w Gimnazjum nr 2 im. Jana Pawła II w Stalowej Woli*.

V. Pozostałe informacje i pouczenia

Prawo zgłoszenia zastrzeżeń

Wystąpienie pokontrolne zostało sporządzone w dwóch egzemplarzach; jeden dla kierownika jednostki kontrolowanej, drugi do akt kontroli.

Zgodnie z art. 54 ustawy o NIK kierownikowi jednostki kontrolowanej przysługuje prawo zgłoszenia na piśmie umotywowanych zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, w terminie 21 dni od dnia jego przekazania. Zastrzeżenia zgłasza się do dyrektora Delegatury NIK w Rzeszowie.

³⁴ Dz. U. z 2016 r. poz. 524 ze zm.

Obowiązek
poinformowania
NIK o sposobie
wykorzystania uwag
i wykonania wniosków

Zgodnie z art. 62 ustawy o NIK proszę o poinformowanie Najwyższej Izby Kontroli, w terminie 30 dni od otrzymania wystąpienia pokontrolnego, o sposobie wykonania wniosków pokontrolnych oraz o podjętych działaniach lub przyczynach nie podjęcia tych działań.

W przypadku wniesienia zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, termin przedstawienia informacji liczy się od dnia otrzymania uchwały o oddaleniu zastrzeżeń w całości lub zmienionego wystąpienia pokontrolnego.

Trzebownik, dnia kwietnia 2017 r.

Kazimierz Ramocki
Główny specjalista k. p.

Najwyższa Izba Kontroli
Delegatura w Rzeszowie

Dyrektor
Wiesław Motyka

.....
Podpis

.....
Podpis